

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут історії України
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
ННІ історії і філософії
ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ МУЗЕЙ

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА Й УКРАЇНА (до 100-річчя початку Великої війни)

Тези доповідей
Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю

(Київ–Черкаси, 25–26 вересня 2014 року)

Редакційна колегія:

В.А. Смолій, академік НАН України – відповідальний редактор

О.П. Ресит, д.і.н., професор, член-кореспондент НАН України (заступник відповідального редактора), *О.В. Черевко*, д.е.н., *О.М. Филь*, к.і.н., полковник, *О.О. Драч*, д.і.н., професор, *Л.І. Синявська*, к.і.н., доцент (відповідальний секретар), *В.В. Шевченко*, к.і.н., старший науковий співробітник

Видається за рішенням Вченої ради
Інституту історії України НАН України
(протокол № 6 від 26 червня 2014 р.)

Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни): тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, Київ–Черкаси, 25–26 вересня 2014 р. / редкол.: В.А. Смолій та ін. – К.: Інститут історії України, 2014. – 151 с.

ISBN 978-966-02-7343-6

У збірнику публікуються тези доповідей учасників Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю початку Першої світової війни. Висвітлюються різні аспекти цього глобального воєнного протистояння й український контекст тогочасних подій.

Видання розраховане на науковців, викладачів і студентів, усіх, хто цікавиться питаннями воєнної історії та історії України початку ХХ ст.

УДК 94(100) «1914/1918»

ISBN 978-966-02-7343-6

- © Інститут історії України
НАН України, 2014
- © Черкаський національний
університет імені Богдана
Хмельницького, 2014
- © Автори, 2014

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ, ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ ТА ВОЄННИЙ АСПЕКТИ

Ресніт О.П.

Перша світова війна і наслідки геополітичних катаклізмів початку ХХ ст. для України 7

Черевко О.В.

Столітні роковини початку великої трагедії: війна, яка сколихнула долі народів 10

Босчко В.Ф.

Процес актуалізації «польського питання» у ході Першої світової війни (1914–1918 рр.) 12

Брайчевська О.А.

Вплив Першої світової війни на зародження нових форм дипломатичної практики 15

Гальченко С.І.

Плани держав Троїстого союзу й Антанти стосовно України напередодні Першої світової війни 18

Георгізов Г.М.

Ескалація протистояння між країнами Антанти і Троїстого союзу у виданнях Російської імперії напередодні Першої світової війни 20

Гребенюк М.В.

Перша світова війна і народження оперативного мистецтва очима американських дослідників 23

Гуржій О.І.

Проблемність вживання термінів «воєнний» та «військовий»: методологічні підходи 26

Жилєнкова І.М.

Організаційні заходи громадськості України щодо перегляду торгівельної угоди 1904 р. з Німеччиною (1913–1914 рр.) 28

Зайцева З.І.

Суспільно-політичний дискурс української інтелігенції в роки Першої світової війни: конструювання смислів «великого суб'єкту» 31

Земзюліна Н.І.

Діяльність європейських жіночих громадських організацій в боротьбі за мир напередодні Першої світової війни 34

щі визнали і встановили з нею дипломатичні відносини США (30 січня 1919 р.), Франція (24 лютого), Англія (25 лютого) й інші держави. Уряд РРФСР, визнавши незалежність Польської республіки, запропонував польському уряду мирно врегулювати всі проблеми, що цікавили сторони конфлікту.

Фактично можемо констатувати, що в ході Першої світової війни в Східній Європі на фоні розпаду колишніх імперій відбувалися процеси національно-державного відродження, створювалися нові незалежні країни, однією з яких була Польща. Тож проголошення 11 листопада 1918 р. незалежності Польської держави стало закономірним наслідком державотворчих домагань польської нації.

Брайчевська О.А., к.і.н., доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЗАРОДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ДИПЛОМАТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Столітній ювілей від початку Першої світової війни спричинив новий сплеск наукового інтересу, зокрема й серед українських дослідників, до її історії та політичних, економічних, соціальних наслідків у глобальному вимірі. Вивчення історії Великої війни та осмислення її впливу на подальший розвиток міжнародних відносин та дипломатії зумовлено й тим, що проблема попередження міжнародних конфліктів та світових воєн є однією з найактуальніших у міжнародних відносинах початку ХХІ ст.

Регулярні зустрічі прем'єр-міністрів та експертів союзних держав Антанти, які відбувалися під час Першої світової війни з метою обговорення нагальних питань військової стратегії, міжнародної політики та забезпечення воюючих армій, які не могли бути вирішеними традиційними дипломатичними методами, стали поширеною нормою дипломатичної практики.

Також було створено широку мережу комітетів і постійних конференцій союзників (Союзна рада з питань військових заку-

пок і фінансів, Міжнародна комісія з постачання, Союзна рада з продовольства, Союзна рада морського транспорту і.д.). До їхньої компетенції належало засобами дипломатії вирішувати спільні проблеми та протиріччя між союзниками Антанти.

Офіційне завершення Великої війни відбулося на Паризькій мирній конференції. В основу підписаних міжнародних договорів, що започаткували майбутню Версальсько-Вашингтонську систему міжнародних відносин, було покладено програму повоєнного устрою світу, запропоновану президентом США В. Вільсоном – «14 пунктів Вільсона».

Одним із найважливіших її положень була пропозиція щодо створення Ліги Націй, міжнародної організації колективної безпеки «з метою забезпечення взаємних гарантій політичної незалежності і територіальної недоторканості як великих, так і малих народів». Її Устав, що також майже повністю відповідав пропозиціям американського президента, був включений до Версальського мирного договору та інші мирні договори, що завершили Першу світову війну.

Завданням Ліги Націй, задекларованим у преамбулі її Статуту, був розвиток міжнародного співробітництва між народами та гарантування для них миру і безпеки. Основоположними принципами міжнародного співробітництва в рамках Ліги Націй проголошувались відкритість міжнародних переговорів та міжнародних договорів шляхом їх реєстрації та подальшої ратифікації, врегулювання спірних питань між державами виключно дипломатичними шляхом, неухильне дотримання норм міжнародного права, добросовісне виконання взятих договірних зобов'язань.

За весь період свого існування Ліга Націй врегулювала ряд міжнародних конфліктів, але забезпечити міжнародну безпеку і вжити дієвих заходів з метою недопущення Другої світової війни їй не вдалося. Досвід її діяльності, дипломатичні успіхи і прорахунки згодом були використані при створенні ООН.

Величезні людські втрати під час бойових дій на фронтах, руйнування господарської інфраструктури, виснажливі умови праці під час війни, революція в Росії, зuboжіння населення воюючих держав призвели до посилення соціальної напруги в

країнах Європи. «Вся Європа була насичена духом революції». Незадоволення та обурення існуючою на той час соціально-економічною ситуацією, особливо умовами праці, найбільше проявлялося у робітничому середовищі. Незадовільні умови праці, які могли стати підґрунтям для соціальних заворушень, створювали загрозу для «миру, гармонії та злагоди у повоєнному світі».

Наявність небезпеки виникнення нових соціальних протистоянь, конфліктів та революцій, вимагала запровадження нової соціальної політики та перегляду на міжнародному рівні взаємовідносин із суспільно-політичними силами, які були носіями соціального протесту.

Для забезпечення «загального і тривалого миру», основою якого є «соціальна справедливість», на Паризькій мирній конференції у складі Ліги Націй було створено окремий структурний підрозділ – Міжнародну організацію праці (МОП). Головною метою її діяльності мала бути підтримка соціального миру між різними верствами суспільства та зменшення соціальної несправедливості шляхом регламентації робочого часу, встановлення максимального робочого дня і робочого тижня, гарантування заробітної плати, що забезпечує задовільні умови життя, захисту робітників від професійних хвороб і нещасних випадків на виробництві, захисту робітників, що працюють за кордоном, визнання принципу однакової зарплати за однакоvu працю і т.д.

Під егідою МОП щороку проводились міжнародні консультації та конференції за участю представників держав, роботодавців та профспілок, де розроблялися рекомендації та конвенції з метою удосконалення трудового законодавства, що дозволяло урядам країн-членів МОП уникати соціальних потрясінь. З часом МОП перетворилася на одну із найбільш представницьких міжнародних організацій і в 1946 р. стала першою спеціалізованою установою ООН.

Підписання ряду міжнародних договорів на Паризькій мирній конференції знаменувало новий етап у розвитку дипломатичної діяльності. Розпочалося практичне втілення в життя положень ліберальної концепції перебудови міжнародних відно-

син, відповідно до якої головна роль у вирішенні міжнародних проблем належить міжнародним організаціям.

Ліга Націй та її структурні підрозділи стали місцем проведення двосторонніх та багатосторонніх дипломатичних переговорів. Багатостороння дипломатія стала засобом регулювання і формування міжнародних відносин.

Силова «дипломатія конгресів» та секретна дипломатія «великих європейських кабінетів» поступилася відкритій та демократичній «дипломатії конференцій». У міжнародну політику було «внесено фундаментальний закон людяності», завдяки якому дипломатичні відносини у майбутньому мали «відбуватися лише винятково шляхом дружніх нарад», а «дипломатія шляхом конференцій» – стати «найпоширенішим засобом розбудови міжнародних відносин».

Гальченко С.І., к.і.н., доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПЛАНИ ДЕРЖАВ ТРОЇСТОГО СОЮЗУ Й АНТАНТИ СТОСОВНО УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Першу світову війну розпочали два воєнно-політичні блоки – Антанта (Росія, Франція, Велика Британія), з одного боку, і Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина та Італія) – з іншого. Війна велася за перерозподіл уже поділеного світу, за розширення економічних і політичних впливів, за нові ринки збуту. У цій війні Україна – найбільша серед бездержавних країн Європи, яка мала до того ж величезні матеріальні та людські ресурси, надзвичайно вдале географічне положення, – стала об'єктом зазіхань агресивних держав Європи. Це перетворювало її на зону особливої міжнародної уваги. Суть «українського питання», яке постало в тогочасній міжнародній політиці, полягало у відсутності на населених українцями територіях Європи незалежної української держави, територіальній розчле-